

**ZOLTÁN KAPOSÍ – VIRÁG RAB (ED.):
ECONOMIC AND SOCIAL CHANGES: HISTORICAL
FACTS, ANALYSES AND INTERPRETATIONS**

Studies on Economic and Social History from Southern Transdanubia I. Working Group of Economic and Social History, Regional Committee of the Hungarian Academy of Sciences in Pécs, 2021. 171 oldal¹

Tartalmas, a 18–20. század gazdaság- és társadalomtörténetével foglalkozó tanulmánykötet jelent meg 2021 elején, amely a Magyar Tudományos Akadémia Pécsi Területi Bizottságának Gazdaság- és Társadalomtörténeti Munkabizottsága által jegyzett Dél-Dunántúli Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanulmányok sorozat első kötete. A szerzők – hét különböző intézmény munkatársai, többségében egyetemi oktatók, illetve doktoranduszok – kiemelt figyelmet fordítanak a Dél-Dunántúl térségével foglalkozó kutatások minél szélesebb réteghez történő eljuttatására, és az utánpótlás-nevelésre is. Az elmúlt években számos kutatási eredmény látott napvilágot, amely a munkacsoport tagjaihoz köthető; a jelenlegi kötetben találunk szintetizáló és új kutatási kérdéseket bemutató tanulmányokat egyaránt. Alapul a Munkabizottságnak a Magyar Történelmi Társasággal 2020. november 26-án megrendezett közös konferenciáján megvitatott előadásai s az azokból készített szaktanulmányok szolgáltak. A nemzetközi láthatóságot biztosítandó az értekezések angol és német nyelven születtek. A konferencia szervezői – egyben a kötet szerkesztői –, akik mindketten egyetemi oktatók s elkötelezettek az utánpótlás nevelése mellett, ezért egyértelműen arra helyezték a hangsúlyt, hogy a már ismert szakemberek tanulmányai mellett helyet kapjanak a gazdaság- és társadalomtörténettel foglalkozó, a pécsi egyetem két doktori iskolájában tanuló hallgatók is. Közülük négyen a PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskolához, négyen pedig a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskolájához, az „Európa és a magyarság a 18–20. században” című Doktori Programhoz tartoznak.

A kötet tizennyolc tanulmányt tartalmaz, amelyekben döntő súlyt képviselnek a városokkal foglalkozó modernizációs és átalakítási folyamatokat elemző részek. Kisebb mértékben reprezentált az országos tendenciákat vagy egy-egy gazdasági ágat bemutató írás.

A várostörténettel foglalkozó tanulmányok között Kaposi Zoltán tanulmánya a délnyugati dunántúli régió legnagyobb piaci központjának iparosításával foglalkozik. Nagykanizsa tipikus agrárvárosi jellegét az 1880-as évektől kezdődő iparosítás törte meg; a tömeggyártás kialakulásának jellemzésére három módot azonosított a szerző. Kiemelendő a helyi innovációkra alapuló vállalkozások alapítása, amelyek akklimatizálódása elősegítette a város fejlődését; ezek lenyomatait mind a mai napig érezhetjük. Hasonló fejlődési dinamikát mutat be Szabó Máté; tanulmányában Barcs dualizmus kori fejlődését elemzi – az uradalmi falutól a regionális központi szerepkörig. Rendkívüli természeti és földrajzi helyzetének köszönhetően a település csomóponti szerepköre vitathatatlan. Őt vasútvonal találkozott itt, a 20. század elejére nevét a fa- és malomiparral kapcsolták össze, gazdasági növekedését az első világháború és a szerb megszállás törte meg. A dinamikus fejlődés harmadik példáját olvashatjuk Gonda Tibor tanulmányában, aki Pécs város esetében mutatja be a turizmus aranykorát a tudatos városfejlesztési döntések és az összehangolt beruházások tükrében. Az 1930-as évek urbanizációs és infrastrukturális fejlesztéseit alapozta meg a pécsi városvezetés költségvetése és vagyonmeg-

¹ A kötet elérhetősége: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23767/kaposi-rab-economic-and-social-changes-wgeshrchasp-pecs-2021.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

osztása. Nagy Imre Gábor Pécs város vagyongazdálkodását és bevételeit kategorizálja 1872 és 1914 között. A város vagyonelemtárát vizsgálva (51–52.) szembeveti az ingatlanokból és a jogokból beszedett jövedelmek aránya. Lengvári István tanulmánya szintén Pécs városához kötődik, az egyetemi oktatást vizsgálja az első világháború végétől a második világháború végéig terjedő időszakban. Az Erzsébet Tudományegyetem orvosi karán tanuló hallgatókra vonatkozó főbb statisztikai adatokkal ismerkedhet meg az olvasó. Kiderül, hogy a 2267 végzett hallgatóból csupán 18,5% volt nő, akik háromnegyede az 1921–1930-as években végzett. A végzett hallgatók felekezeti hovatartozására, születési helyére és családi hátterére vonatkozó adatok is megismerhetők; izgalmas lett volna egy férfi-női összehasonlítás ezen adatokra vonatkozóan, például az apák foglalkozását tekintve. A megyeszékhelyhez közeli Sikonda történetét ismerteti meg az olvasóval Nyári Tamás, hasonlóan Gonda Tiborhoz az 1930-as éveket azonosítja a sikerrel. Nyári Tamás tanulmánya rávilágít a fürdő történetének egyediségére, habár az szovjet modell alapján működött mint éjszakai szanatórium; Magyarország első idősök otthonát itt hozták létre, és az itt szerzett tapasztalatokat szerte az országban felhasználták. Az egyik legjelentősebb bányászsanatórium volt, ma Bányászati Utókezelő és Éjjeli Szanatórium Egészségügyi Központ néven él tovább.

A Dél-Dunántúl térségét elhagyva Szombathely és Vas megye pénzügyi kerületek göröcső alá Halász Imre tanulmányában. Bemutatja a soproni adminisztratív körzethez tartozó székhelyek 1853-ban elért profitját; a kiegyezés utáni pénzügyi struktúrát; a takarékpénztárak főbb adatait Vas megyében. Az összehasonlító táblázatokból kiolvasható, hogy 1899-re a Dunántúlon Baranya megye rendelkezett a legkevesebb (9 db) takarékpénztárral, viszont a profit és realizált forgalom tekintetében nagyságrendekkel megelőzi Zala megye 27 db és Tolna megye 17 db takarékpénztárát. A városok elemzése között az olvasó mindig várja, hogy a fővárosokhoz kapcsolódó gazdaságtörténeti elem is előkerüljön. Czina Sára cikke Budapestet mint kávévárost² mutatja be. A kávéházak közösségi térként is funkcionáltak, 1895-ben több mint 600 kávéház szolgált ki a főváros kulturális és kulináris igényeit. A tanulmány a New York Kávéház főbb történéseit és jövedelmezőségét, tulajdonosi körét taglalja három periódusra bontva.

Márta Fata, Pavletits Péter és Zsindely Borbála Rózsa elemzése nagyobb földrajzi egységeket fog át. Országos demográfiai tendenciát helyezett új kontextusba a tübingeni egyetem professzora, Márta Fata, aki a II. József uralkodása alatt végbemenő szervezett német betelepítést mint hosszútávú pozitív gazdasági és társadalmi folyamatot írta le. Párhuzamot vont a magyar nemesség reformok elleni erős ellenállása, és az ennek hatására bevezetett jobbágyrendelet között. Időben közel kétszáz évet ugorva szintén országos folyamatot vázol fel Pavletits Péter, aki a keskeny nyomtávú kisvasutak infrastruktúrában betöltött szerepével ismerteti meg az olvasót. Ezt a közlekedési elemet a turisztikai attrakciókhoz köti (133. Map 1), amely mint alapinfrastruktúra és mint élményelem kapcsolódik az idegenforgalmi szolgáltatási palettához. A szerző saját készítésű képeivel színesíti tanulmányát. Zsindely Borbála kisebb területi egységet, Baranya megyét mutatja be a 20. századi malomipar vonatkozásában. A korabeli lapok analízise rávilágít a malomipar szervezett működésére mind nagyobb, mind helyi kontextusban. A Dunagőzhajózási Társaság és a megyei malmok kényszerű együttműködéséről olvasva szembeveti a ráutaltság, a függőségi viszonyok állandósulása. A malmok helyzetére az állami intézkedések (államosítás, vízhasználati jogok visszavonása) elsőként csak „érzékeny csapást”, majd megsemmisítő vereséget mértek, ezt a tendenciát szemléletesen mutatja a malmok számának alakulása (164. Fig. 1).

² Kosztolányi Dezső: Budapest a kávéváros. *Budapesti Negyed* 4. (1996) 7–11.

Három tanulmány vállalkozik egy-egy személy életútját vagy annak egy kevésbé ismert részét szemléltetni. Rab Virág egy meglehetősen sokoldalú személyiséget mutat be, aki pénzügyminiszter, tanár, közgazdász, író, politikus és a Magyar Tudományos Akadémia tagja is volt egy személyben. A tanulmány Hegedüs Lóránt tevékenységeinek kapcsolódási pontjaira, karrierfejlődésének befolyásoló tényezőire (személyes befolyás, társadalmi érzékenység, történelmi kontextus) világít rá. Lukács Gábor – Szanati Angéla – Bacsí Zsuzsanna értekezése a Festetics-uradalom igazgatójáról, Nagyváthy Jánosról szól, akinek munkássága a keszthelyi agrár főiskola (Georgikon) létrehozásában meghatározó jelentőségű volt. Jóságkormányzói munkájával és könyveivel nemcsak Közép-Európa első mezőgazdasági felsőoktatási intézményeinek alapításához (1797), hanem a magyarországi agrárgazdaság elméletének és gyakorlatának megteremtéséhez is hozzájárult. A tanulmány pontosan és részletesen végigvezet Nagyváthy szerzői munkásságán, és ismerteti az egyes munkák hatásait különböző családok vagy intézmények életére. Pelles Márton (doktori kutatásainak szeleteként) Polnay Jenő vezetői szerepét demonstrálta az Atlantica Sea Navigation Company sikereiben. A társaság dinamikus fejlődését 1907-es alapításától az első világháború kezdetéig mutatja be: a társasághoz köthető kikötők hálózatát, az éves árbevételt elemezve. A szerző Polnay és a Társaság sikereként az innovatív vezetői képességeket, a gazdasági kapcsolatok erősségét, a pontos tervezést és a gyors reakcióképességet határozta meg.

A kötetben több szerző érintőlegesen, de négy szerző (szerzőpáros) kiemelten foglalkozik az uradalmi gazdálkodás, a mezőgazdaság tématerületével. Poór Judit – Tóth Éva cikke a szőlőtermesztés fontosságát támasztja alá költség- és bevételi adatokkal a keszthelyi Festetics-birtok területén. Borsy Judit írásában a pécsváradi alapítványi uradalmi kerület szőlőtermesztéséről kapunk átfogó képet. Fritz János az elvándorlás és a munkavállalók szerepét írja le a pomerániai mezőgazdaságban az első világháború előtti időszakban. Luka Dániel a magyar földpolitikát elemzi 1944 és 1967 között. A tanulmány célja a földtörvényalkotás és végrehajtásának analízise; a földstruktúrában bekövetkező trendeket és változásokat kíséri végig. A radikális intézkedések leírása egyértelműen bemutatja a magántulajdon korlátozását, eltörlésének igényét kormányzati részről.

A tanulmánykötet mindenképpen elgondolkodtató, számos történelmi eseményt új kontextusba helyező írásokat tartalmaz. Elolvasását mindenképpen ajánlom, akár a történelmi ismeret felfrissítése a cél, akár egy-egy téma mélyebb megismerése.

Horeczki Réka

AZ AGRÁRTÖRTÉNETI SZEMLE KÖZLÉSI ÉS HIVATKOZÁSI SZABÁLYZATA

1. KÉZIRAT

- 1.1. A szerkesztőség agrártörténeti, társadalomtörténeti, történelmi témájú, máshol nem publikált tanulmányokat, recenziókat, forrásközléseket, beszámolókat, megemlékezéseket fogad el közlésre – az alábbi formai feltételek teljesítésével.
- 1.2. Kérjük, hogy a szerzők kéziratuk szövegét **elektronikus formában**, Microsoft Word .doc, .docx vagy .rtf kiterjesztésű formátumban, CD-n vagy e-mailen juttassák el a szerkesztőséghez (agrartortszemle@mmgm.hu), és tüntessék fel a kapcsolattartáshoz szükséges **adataikat is** (név, telefonszám, e-mail cím, postacím). (A szerkesztőség a személyes adatokat természetesen bizalmasan kezeli.)
- 1.3. **Melléletek.** A **táblázat(ok)** elhelyezhető(k) a szövegben. A **nem szöveges melléleteket** (térkép, kép, rajz, ábra) külön fájlban (ne a szövegbe beágyazva) és a lehető legjobb minőségben (de legalább 300 dpi felbontásban), pontos képaláírással együtt adják le (.xls, .tiff, illetve .jpeg formátumban). Kérjük, minden esetben jelöljék meg a táblázat/térkép/rajz/ábra **forrását**. A külön fájlban beküldött melléletek száma lehetőleg ne haladja meg a 6 darabot, és helyüket egyértelműen jelöljék meg a szövegben belül.
- 1.4. A tanulmányok/közlemények **terjedelme** melléletekkel együtt ne haladja meg a másfél-két szerzői ívet (legfeljebb 80 000 leütés).
- 1.5. Tanulmánya/közleménye leadásával egy időben kérünk a szerzőtől egy 1000–1500 leütés (kb. fél oldal) terjedelmű **rezümét** magyar nyelven, illetve öt kulcsszó megadását a tanulmány vonatkozásában.
- 1.6. Recenzió esetén a recenzeált munká(k)nak kérjük az összes könyvészeti adatát feltüntetni (szerző/szerkesztő, cím, alcím, kiadás helye, kiadó, oldalterjedelem, melléletek, térképek, illusztrációk, sorozat megnevezése).
- 1.7. A tanulmányok/közlemények szerzői számára megjelenés után 1-1 tiszteletpéldányt és digitális különlenyomatokat, a folyóirat többi szerzője számára 1-1 tiszteletpéldányt biztosítunk.
- 1.8. A szerkesztőséghez eljuttatott kéziratokat, adathordozókat nem áll módunkban visszaküldeni.